

SOKAKTA YAŞAYAN ÇOCUKLAR ve AİLELERİ

(İstanbul Örneği)

Dr. İsmail BARIŞ*

ÖZET

Demografik, sosyal ve ekonomik göstergelerden çıkarılabileceği gibi, kente göçle gelmiş, ancak kentsel bütünleşmesini sağlayamamış, yoksulluğun getirdiği olanaksızlıklarla, eğitim, sağlık gibi haklardan yeterince yararlanamayan, geçerli bir mesleği ve kentsel yaşamın gereklerini karşılayabilecek becerileri olmayan, kültürel değerleri farklı ailelerin kentlere yığılması, beraberinde birçok sorunu da gündeme getirmektedir. Tüm bu süreç geleneksel yapıdaki ailenin yapı ve özelliklerini de değiştirmektedir. Ailelerin çocuklar üzerindeki kontrollerini azaltmakta ve çocukların sokakla tanışmalarına daha sonra da sokakta yaşamalarına zemin hazırlamaktadırlar. Sokaktaki çocuk olgusu, beraberinde yeni birçok sosyal probleme de sebep olan bir sorundur. Çözüme yönelik tespit ve önerilerin yapılması alanda, sorunla baş edilebilmesi için üniversiteler, ilgili kamu kurum ve kuruluşları, sivil toplum örgütlerini kapsayan multidisipliner bir çalışma gerekmektedir.

Anahtar Sözcükler: Çocuk, Sokakta Yaşayan Çocuk, Aile, Göç, Kentleşme, Yoksulluk, Medya, Sosyal Hareketlilik, Sosyal İlişkiler.

ABSTRACT

As it could be deducted from the demographic, social and economic indicators, the accumulation of immigrated families with different cultural values into urban that failed to integrate into urban, and could not adequately benefit from their rights such as education, health, etc., and deprived of a valid occupation and the necessary abilities to meet the requirements of urban life brings about many problems. The whole process also changes the structure and characteristic of the traditionally-structured families. This diminishes the control of the parents on their children, which leads children getting acquainted with the streets and subsequently living on it. The phenomenon of street children brings about many other social problems. A multidisciplinary study comprising universities, relevant public agency and organizations, and NGO's is needed with

a view to make solution-focused analysis and suggestions, and to cope with the problem in this area.

Key Words: *Child, Child Living on the Street, Family, Migration, Urbanization, Poverty, Media, Social Mobility, Social Relations.*

GİRİŞ

Küreselleşme süreciyle birlikte toplumların hızlı bir değişime uğramasıyla aile ve bireyler çok daha yoğun problemlerle yüz yüze gelmektedirler. Özellikle çocuklar toplumsal, ekonomik ve kültürel alanda meydana gelen hızlı değişimler sonucu çeşitli risk ve tehlikelerle karşı karşıya kalmaktadır.

Endüstrileşmekte olan ülkelerde kırsal alanda hızlı nüfus artışı ile birlikte, kişi başına düşen toprak alanı azalmıştır. Kırsal kesimde oluşan ekonomik yoksulluk ve fırsat eşitsizliği, her yıl çoğu kişinin daha iyi ekonomik fırsatlar elde etmek için şehirlere göç etmesine neden olmuştur. Hızlı nüfus artışı, aşırı ve düzensiz kentleşmeye ve işsizliğe yol açmıştır. Bu nedenlerle çoğu aile yoksullaşmış, gelirlerin düşmesi, kentin zorlayan ihtiyaçları ve yoksulluk nedeni ile çocukların gelirine gereksinim duyulmuş, çocuklar aile bütçesine katkıda bulunmaya zorlanmış, onların çalışması aileler için yaşamsal bir anlam kazanmıştır. Özellikle çalışan çocukların marjinal işlerin yapıldığı sektörlerde istihdam edilmesi onların sokak kültürüne girmesine neden olmuştur. Sokak yaşamına giren çocukların her açıdan sömürülebileceği ve toplum kurallarına uymayan, yasal olmayan eylemlere kolayca katılabileceği düşüncesi ile bu çocuklar toplumda önemli bir risk grubunu oluşturmaya başlamıştır.

Sokakta yaşayan çocuklar problemi 1990'lı yıllardan itibaren Türkiye'nin sosyal gündeminde sürekli yer alan bir problemdir. Yani sokaktaki çocuklar sorunu artık toplumun süreklileşen ve çözümü güç gibi görünen bir problem haline gelmiştir.

Neden yıllardır bu sorun varlığını sürdürüyor diye bakıldığında, sorunun sadece çocuklarla ilgili olmadığı, çocukları aşan çok boyutlu karmaşık bir problem olduğu görülmektedir. Problemin iç göç, kent yoksulluğu, aile içi şiddet ve aile parçalanması gibi birçok boyutu vardır. Bu boyutların en önemlisi ailenin çocuklarını koruyamaması; ya da koruyamayacak düzeyde parçalanmasıdır.

Sokak bu sorunun görünen, göze hitap eden, insanlarda rahatsızlık uyandıran boyutudur. Son yıllarda sivil kamu müdahaleleri sorunu kontrol etmede de kısmen başarılı olmuştur. Ancak sorun 'çözülemediği'. Çünkü nasıl sorun sokak değilse, çözüm de sokakla sınırlı olamaz.

Sokakta yaşayan çocuklar sorunun bir sosyal problem olmasına ve uzun yıllardır ülke gündemini işgal etmesine rağmen, bu sorun akademi dünyasından hak eden ilgiyi görmemiştir. Bu alanda yapılan çalışmalara bakıldığında çok az çalışmaya rastlanmaktadır. Özellikle sorunun aile boyutunun çok ihmal edildiği görülmektedir.

Bu araştırmada bütünlüklü bir fotoğraf ortaya koyma adına, sokaktaki çocukların yaşantıları, bu alanlara hizmet veren birimlerin ve kişilerin etkinlikleri, hem çocukların hem de ilgili birimlerin bu çocukların aileleri ile olan ilişkilerini değerlendirerek, evde ailesinin yanında ve koruması altında, okulda eğitimde olması gerekirken, sokağı mesken tutan çocukların ve onların ailelerinin sosyo-demografik ve ekonomik bulgularına ulaşmak ve çocuğu sokağa iten nedenlerin çocuk ve ailesi bağlamında ortaya koyma amacı güdülmüştür.

Araştırmada İstanbul İli'nin seçilmesinin nedeni; yoğun göç alan, nüfus yoğunluğunun yüksek olduğu, önemli sanayi ve ticaret merkezlerinin bulunduğu ülkemizin ve dünyanın belli başlı metropollerinden biri olmasıdır. Bu metropole yapılan bilinçsiz göç, aile planlaması uygulamalarının benimsenmemesi, ebeveynlerin eğitsel ve mesleki açıdan niteliksiz olması, ailelerin gecekondü bölgelerinde mutlak yoksulluk sınırına yakın bir düzeyde yaşamalarına neden olmaktadır.

Bu durumlar göz önüne alınarak araştırmanın hipotezi, çocukların sokakta yaşamaya başlaması temel olarak çocukların ya da ailelerinin tercih veya rızaları ile ilgili değil ailelerinin sosyo-ekonomik açıdan bozulmasıyla birlikte ailede ortaya çıkan aile içi sorunlarla ilgili olmasıdır.

Bu çalışma hazırladığım doktora tezimin derlenmiş özet halidir.¹ Bu araştırmada öncelikle çalışmanın teorik düzeyde genel çerçevesi verildikten sonra elde edilen bulgulara ve buna ilişkin yorumlara yer verilecektir.

¹ Çalışma hakkında daha ayrıntılı bilgiye ulaşmak için, İsmail Barış, Sokakta Yaşayan Çocuklar ve Aileleri (İstanbul Örneği), İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 2008

1. Araştırmanın Kavramsal Çerçevesi

Bu bölümde sokakta yaşayan çocuklar olgusunun da bir parçasını teşkil ettiği genel durum; çocuk kavramı, risk altındaki çocuk kategorileri ve ailelerine ilişkin yapılan çalışmalar, mevcut literatür taranarak, sokakta yaşayan çocuklar olgusunun özel yeri anlaşılmaya çalışılmıştır. Bu çerçevede öncelikle çocuk ve çocukluk ve ardından güç koşullardaki çocuklar olarak sokaktaki çocuklar tanımlanmaya çalışılmıştır. Daha sonra sokakta yaşayan çocukların özelliklerine, sokağa çıkmalarında etkili olan özel aile içi ve sosyo-ekonomik faktörlere, Türk aile yapısı çerçevesinde ve çocukların içinde şekil aldıkları aile yapılarını sosyal hareketlilik ve sosyal ilişkiler bağlamı içerisinde, ailenin yapısında meydana gelen işlevsel değişim ve dönüşümü, sosyolojik açıdan dinleyici/izleyici üzerinde zihinsel, tutumsal ve davranışsal etkileri olan medya kavramı ve bunun sokakta yaşayan çocuklar üzerindeki etkilerine ve sokağın çocuklar için oluşturduğu risklere yer verilmiştir.

1.1. Sokaktaki Çocuk, Tanımı ve Özellikleri

‘Sokaktaki çocuk kimdir?’ sorusuna cevap vermek zordur. Ama bu çocuklar genellikle iki ana gruba ayrılarak ele alınmaktadır. Bunlar gerçekten bu tanıma uyan, sokakta yaşayan yani evi olmayan çocuklar ile sokakta çalışıp, akşam evine dönen yani evi olan, düzenli olmasa da akşamları evine dönen çocuklar olarak gruplandırılmaktadırlar.²

Sokakta çalışan çocuklar, 15 yaşından küçük, sokaklarda simit satan, tartıcılık yapan, su, çiçek, mendil, poşet satan, ayakkabı boyayan, pazarlarda taşımacılık yapan, kavşaklarda araba camı silen ve son dönemlerde çok yaygın olarak “değnekçilik (araba park ettiren)” gibi işler yapan çocuklardır. Bu çocuklar için, yaşadıkları evler oyun, kültürel faaliyet ve günlük yaşam mekanları olmaktan çıkmıştır. Sokaklar bu çocukların günlük faaliyetlerde buldukları mekanlara dönüşmüş olsa da, çoğu akşam evlerine dönmektedirler. Aile ilişkileri bir yandan bozuluyor olsa da, hâlâ kesin olarak evlerine bağlıdırlar ve yaşamı hala ailelerinin bakış açısından görmeye devam ederler.³

² Sevil Atauz, *Türkiye'nin Beş İlinde Sokak Çocukları Projelerinin Değerlendirilmesi*, Hacettepe Üniversitesi Çocuk Hakları Merkezi, Ankara 2003; Sibel Yılmaz, *Sokak Çocukları*, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 1998, s. 63.

³ Judith Ennew, *Sokak Çocukları ve Çalışan Çocuklar*. UNICEF Türkiye Temsilciliği, Ankara 1998, s. 26.

Sokakta Yaşayan Çocuklar, Avrupa Konseyi Sokakta Yaşayan Çocuklar Çalışma Grubunun da benimsediği tanıma göre “18 yaşın altında bulunan ve kısa/uzun süredir sokak ortamında yaşayan, oradan oraya başıboş mayın gibi dolaşan, kendi arkadaş grupları arasında ve sokakta ilişkilerini sürdüren, ana-baba, öğretmen gibi kendilerinden sorumlu yetişkinlerle ya çok az ilişkisi olan veya hiç ilişkisi olmayan çocuklardır.”⁴

1.1.1. Sokakta Yaşayan Çocukların Betimleyici Özellikleri

Bu kısımda aile denetiminin dışında sokakta yaşayan çocukların bazı ayırıcı sosyolojik özelliklerine değinmekte fayda görülmüştür.

1.1.1.2. Uçucu ve Uyuşturucu Madde Bağımlılığı

Bugün sokakta yaşayan çocukların önemli bir kısmı uçucu ve uyuşturucu madde tuzağına düşmüş durumda. Çocuklar, genellikle arkadaş gruplarının etkisiyle, yaşadıkları grubun kurallarına uyum sağlayabilme ve gruba kendisini kanıtlama çabası gibi nedenlerle uçucu madde kullanmaya başlıyorlar. Alkole benzer etkileri, daha ucuza ve kolay bulunabilir olması, etkisinin çabuk geçmesi ve cesaret verici olması nedeniyle tiner ve bally gibi uçucu maddeler tercih ediliyor. Adını sorduklarında söyleyemeyecek kadar mahcup bir çocuk, biraz tiner kokladıktan sonra önüne gelene “sinyal çekecek” (trafik lambalarında duran araçlardan ve yoldaki/herkesten para istemek) rahatlığı ya da cesareti bulabiliyor.⁵

Uçucu madde kullanımı sokakta yaşayan çocuklarda gerçeklerden kaçma ve kendini iyi hissetmeye bir süre yardım ediyorsa da; ileride bağımlı hale gelen bu çocuklar, giderek daha yoğun rahatlama ve kaçma isteği duymaya başlarlar. Bu durumda da çocuğun yapacağı tek şey, o maddeden daha çok kullanmak ve daha etkili bir madde bulmaktır. Bu da sokakta yaşayan çocukların kısıtlı imkanları neticesinde maddeye ulaşmama onları intihar, kendine ya da başkalarına zarar verme ve suçluluğa itebilmektedir.

1.1.1.3. Marjinal Hayat Tarzı

Aile otoritesinin denetiminden çıkıp sokağa yönelen çocuklar, süreç içinde bir grubun içine girer ve aile otoritesi bir ‘grup otoritesi’ ile ikame edilir.

⁴ Avrupa Konseyi, *Avrupa Sosyal Şartları*, 2005, s. 9.

⁵ Gültürk Oral, “Sokak Kültürü ve Sokaktaki Çocuk” *Çocuk Çocuk Dergisi*, sayı: 32, Ankara 2003, s. 36.

Artık grubun bizzat kendisi koruyuculuğu ile anne, grup lideri de yönlendiriciliği ile baba otoritesinin yerini almaya başlar. Ancak bir bütün olarak çocukların içinde bulunduğu grup kapalı bir kültürdür. Sokakta vuku bulduğu için bu kültür bir tür 'sokak kültürü' olarak da tanımlanabilir.⁶

Yine bu çocuklar kazandıkları paralarını koruyacakları güvenli bir yer olmadığından, genellikle günü gününe harcarlar. Geleceklerini de pek düşünmediklerinden, gününbirlik hayat sürdürürler. Ayrıca, yabancılara karşı çocuksu imajlarını kullanarak, yiyecek elde etme konusunda oldukça başarılıdırlar. Bunun yanı sıra kendilerine korku imajı vererek (kabadayılık, külhanbeyliği, agresiflik) dış tehlikelerden korunmaya çalışırlar.

1.1.1.4. Risk Altında Bir Hayat

Sokakta yaşayan çocukların karşı karşıya olduğu riskler ve tehlikeler, yapılan birçok araştırma, haber ve çocukların kendi açıklamalarına dayanılarak ortaya çıkarılmıştır. Karşı karşıya oldukları temel tehlikelerin; başta yaşam hakkına karşı olmak üzere, ortadan kaybolma, kaçırılma, ticarete konu olma ve suç örgütleri tarafından öldürülmeyi içeren şiddet, madde bağımlılığı, hastalıklar, eğitimsizlik, suça zorlanma, barınma sorunu, fuhuş, sosyal ve ekonomik yoksulluk olduğu ifade edilmektedir.⁷

1.1.1.5. Toplumsal Alandan Tecrid

Sokakta yaşayan çocuklar, aileleri ve toplum tarafından yüzüstü bırakılmış olduklarını düşündüklerinden, sosyal hayatla ve insanlarla ilişki kurmaktan çekinirler. Zorunlu olmadıkça, kimseyle diyaloga girmezler. Sürekli çevrelerinden bir zarar gelecekmiş gibi tetikte durup, insanlara şüpheyle bakarlar ve kimseye güvenmezler. Bu nedenle kendi aralarında oluşturdukları gruplarla kendilerini güvende hissederler.

Ennew'e göre, her ne kadar kendilerine özgü sorunları olsa da sokakta yaşayan çocuklar, çalışan çocukların bir alt kümesidir. Oldukça ilginç olan şu ki, genel olarak sokakta yaşayan yetişkinler, sokak çocuğu olarak büyümemişlerdir. Mogadishu'da yapılan bir araştırmaya bakılırsa, sokakta yaşayan çocuk olmak bazı insanların yaşam hikayelerinin sadece bir evresidir;

⁶ <http://www.umutcocuklari.org.tr/arsiv/makale/index.htm>

⁷ Sevgi Usta Sayita ve arkadaşları, "Küreselleşme, Yoksulluk ve Şiddet Bağlamında Sokak Çocukları", **TODAİE**, Ankara 2002, s. 111-113.

bu insanlar yetişkin işgücüne katılma yaşına geldiklerinde sokağı terk ederler.⁸ Sokakta yaşayan çocukların bu özelliklere sahip olmaları, toplum tarafından hoş karşılanmamakta ve dışlanmalarına neden olmaktadır.

1.1.1.6. Şiddete Maruz Kalma ve Suç İşleme

Sokakta yaşayan/çalışan çocuklarda suça bulaşma ve suça itilme konusunda oldukça çarpıcı ve düşündürücü yönleri olan yukarıdaki vakanın benzerleri son yıllarda çokça yaşanmaktadır. Sokakta yaşayan çocuklar suç işlediği gibi onların haklarını korumayan onlara sahip çıkmayan toplum ve kendi aileleri de bir anlamıyla onlara karşı suç işlemektedir.

Arkadaş seçiminde deneyimsiz olan çocuk için grup içindeki hatalı davranış örneklerini model alma ve bunları kabullenme kolay olacaktır. Aynı zamanda çocuk diğer yaşlıları ile etkileşerek suç olan davranışı benimseyip uygulayacaktır. Çocukların 3-5 kişilik gruplar hâlinde suç işlemeyi tercih ettikleri gözlenen bir husustur.⁹

1.1.1.7. Zayıf Aile İlişkileri

Sokakta yaşayan çocukların, genel olarak aile ilişkileri zayıftır. Aile ilişkileri açısından sokaktaki çocukları sınıflandıırırsak; ailesiyle sürekli ilişkisi olan, aileleriyle sınırlı ilişkisi olan ve hiç ilişkisi olmayanlar olarak üç farklı ilişki türünden söz edebiliriz.

Yine sokakta yaşayan çocuklar arasında, aileleriyle bağları zayıflamış olsa da tümüyle kopmayan çocuklar da vardır. Bunlar hala kendilerini ana-babalarıyla ve kardeşleriyle özdeşleştirebilmektedirler. Bazıları buldukları yerlerden büyük illere gelerek çalışmakta ve ailelerine para göndermektedirler. Bir kısmı ise büyük kentlere kaçmakta, orada yaşamakta, bazen ailelerinin yanına giderek, ya da arayarak bağlantılarını sürdürmektedirler. Bu çocukların aile bağları oldukça zayıftır, bunlar anne-babasını kaybetmiş, üvey anne veya baba elinde kalmış, bakacak kimsesi olmayan, aile ortamında meydana gelen boşluğun verdiği sevgisizlik, istenmeme, baskı ve şiddetin meydana getirdiği tepki sonucu sokağa düşmüş çocuklardır.¹⁰

⁸ Ennew, a.g.e., s.44.

⁹ Birsen Gökçe, **Gecekondu Gençliği**, C. 15, Hacettepe Üniversitesi Yayınları, Rektörlük No: 4972, Ankara 1997, s. 105.

¹⁰ Uluğtekin Sevda, "Sokak Çocukları", **Eğitincilerin Eğitim Programı**, Bizim Büro Basımevi, İstanbul 1997, s. 116.

1.2. Sokakta Yaşayan Çocuklar Sorununun Temel Nedenleri

Sokakta yaşayan çocukların ortaya çıkış nedenleri arasında; aileden kaynaklanan özel aile içi faktörler ve sosyo-ekonomik faktörleri saymak mümkündür. Bu iki nedeni çeşitli açılardan başlıklar halinde ele almakta fayda vardır.

1.2.1. Aile İçi Faktörler

Bu çalışmaya konu edilen “sokakta yaşayan çocukların” sokakta olmasının en önemli nedenlerinden birisinin aile özellikleri olduğu bilinmektedir. Bu nedenle aileye yaklaşım, sokakta yaşayan çocuklar sorununda önemle ele alınması gereken bir sorundur.

Toplumsal bir sorun olan sokakta yaşayan çocuklar probleminin temelini oluşturan ailesel nedenleri birkaç başlık altında kısaca ele almak mümkündür.

1.2.1.1. Üvey Anne-Baba

Aile kavramı aslında hem iç ilişkileri nedeniyle özel bir duruma, hem de toplumun temelini oluşturması açısından toplumsal bir kurum olma özelliğine sahiptir. Bu ilişkiler ağı içerisinde çocuklar için anne ve baba, temel yol gösterici ve örnektir. Ancak bazen, ölüm, boşanma gibi nedenlerle bu yapıda bozulmalar olabilmektedir. Öz anne ve babanın yerlerini üvey anne ve babalar alabilmektedir.

Kimi zaman boşanmaların ardından ikinci evlilikler gündeme geliyor. Anne babalar ikinci evliliklerini yapınca ilk evliliklerden getirilen çocuklarla üvey anne babalar arasında bazı uyum problemleri yaşanabiliyor. Çocukların sokağa düşmelerinde üvey anne-babaya sahip olmakta önemli bir etkendir.

1.2.1.2. Aile İçi Şiddet

Çocukların ailelerinden kopup sokağı tercih etmelerindeki bir diğer neden aile içi şiddettir. Aile içi şiddet, eşler arası, anne-baba arası veya ebeveyn-çocuklar arası meydana gelen fizikî ve psikolojik anlamda güç ve kuvvet kullanımının bütünüdür.¹¹

Aile içinde çocuğa karşı şiddet, günümüzün en yaygın ve meşru görülen şiddet biçimidir. Yaş ile şiddet arasındaki “u” ilişkisine göre doğum ve 3 yaşına

¹¹ Ali Seyyar, *Sosyal Siyaset Açısından Özgürlüğe Karşı Mücadele*, Türedav, İstanbul 2002, s. 17.

kadar olan dönemdeki şiddet, yaş büyüdükçe azalma eğilimi göstermesine karşılık 12-16 yaşları arasında tekrar yükselmektedir. Karı koca arasında tatminsiz evlilikler, anne veya babanın birinin üvey olması, ailenin yaşamış olduğu ekonomik sıkıntılar, çocukla konuşmak yerine onu fiziksel cezalandırma yönteminin uygulanması çocuğa karşı şiddetle yakından ilişkilidir.¹²

Aile içinde şiddete maruz kalan çocukların sokağı tercih ettikleri yapılan bütün araştırmaların ortak bulgusudur.

1.2.1.3. Parçalanmış Aile

Anne ve babanın boşanması, ölümü, ayrılık ya da terk gibi nedenler ve aile bütünlüğünün bozulması çocuk üzerinde olumsuz etkilere sebep olmaktadır. İstismar edilen bir çocuk bile olsa, ebeveyn den ayrı olmak çocukları dehşete düşürür. Çocuğun aileyi terk eden ebeveyni özlemesi doğaldır. Bu durumla karşı karşıya kalan çocuklar birtakım tepkiler verirler. Bu tepkiler şunlardır; asilik, kavgacılık, kabalık, ilacın kötüye kullanımı, alkol kullanımı, huzursuzluk, okul başarısında azalma ve evden kaçma.

Parçalanmış aileye sahip çocuklarda dışa vurulan tepkilerden biri evi terk etmek ya da evden kaçmaktır.

1.2.1.4. Üvey Anne-Baba

Aile kavramı aslında hem iç ilişkileri nedeniyle özel bir konuma, hem de toplumun temelini oluşturması açısından toplumsal bir kurum olma özelliğine sahiptir. Bu ilişkiler ağı içerisinde çocuklar için ebeveyn, temel yol gösterici ve örnektir. Ancak bazen, ölüm, boşanma gibi nedenlerle bu yapıda bozulmalar olabilmektedir. Öz anne ve babanın yerlerini üvey anne ve baba alabilmektedir.

Kimi zaman boşanmaların ardından ikinci evlilikler gündeme gelmektedir. Anne babalar ikinci evliliklerini yapınca ilk evliliklerden getirilen çocuklarla, üvey kardeşler ve üvey anne-baba arasında bazı uyum problemleri yaşanabilmektedir. Çocukların sokağa düşmelerinde üvey anne-babaya sahip olmakta önemli bir etkindir.

¹² Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, *Aile İçinde ve Toplumsal Alanda Şiddet*, Ankara 1998, s. 24-26.

1.2.1.5. Aile İçi İstismar

Çocuğun, kendi gereksinimlerini karşılayacak fiziki ve bilişsel yetkinliğe ulaşana kadar aileye ihtiyacı olduğu söylenebilir. Çocukların, olgunlaşmamış, anne babaya bağımlı, özel ihtiyaçlara ve korunmaya gereksinimi olan bireyler olduklarının altı çizilmelidir.

Sokakta yaşamak zorunda kalan / bırakılan çocuklar şüphesiz ki diğerlerinden daha fazla oranda korunmaya gereksinim duymaktadır. Çocuğa bakmakla yükümlü bireyler olarak anne ve babanın bu konudaki sorumluluğunu yerine getirmediği/ getiremediğinin somut göstergesi, sokakta yaşamaya mahkum edilen çocuklardır. 1989 yılında Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından onaylanıp kabul edilen, Çocuk Haklarına Dair Sözleşmenin önsözünde, çocuk ile aile arasındaki ilişkinin önemine vurgu yapılmakta, çocuğun gelişmesi ve esenliği için doğal ortamın aile olduğuna işaret edilmektedir.

Ancak, sokakta yaşayan çocuklar, ailelerinden bu desteği alamamaktadır. Ailelerin bakmakla yükümlü olduğu çocukların sağlık ve iyilik hallerini sağlayamama durumu 'Çocuk İstismarı'dır. İstismar olgusu 4 farklı şekilde sınıflandırılabilir: 1) Fiziksel istismar, 2) Cinsel istismar, 3) Duygusal ve psikolojik istismar, 4) ihmal.¹³

1.2.1.6. Değişen Aile Yapısı ve Ailenin Çözülmesi

Toplum yapısında ve sosyal sistemin işleyişinde ailenin de bir toplumsal kurum olarak önemli bir yeri vardır. Bilindiği gibi aile, nüfusu yenileme, milli kültürü taşıma, çocukları sosyalleştirme, ekonomik, biyolojik ve psikolojik tatmin fonksiyonlarının yerine getirildiği bir müessesedir.¹⁴

Bu durumu biraz daha açmak gerekirse, özellikle ülkemizin hızlı bir endüstrileşme sürecine girmesiyle birlikte oluşan sağlıksız kentleşme sonucunda toplum yapısındaki değişikliklere paralel olarak aile yapısı eskiye göre farklılaşma göstermiştir. Bu farklılaşmaya ayak uyduramayan ailelerde ise birçok istenmeyen değişimler ortaya çıkmıştır. Ekonomik nedenler başta olmak üzere diğer nedenlerle yaşadığı yeri bırakan ailede, aileye para getiren kişi evin babasıyken işsiz kalması sonucu daha kolay iş bulan evin annesi sonra da çocuğu çalışmaya başlamıştır. Başta kente göç edilmesi sonucu hemşehri

¹³ Oğuz Polat, **Çocuk ve Şiddet**, 1.Baskı, Der Yayınları, İstanbul 2001, s. 65.

¹⁴ Mustafa Erkal, **Sosyoloji (Toplum Bilimi)**, Der Yayınları, 11. Baskı, İstanbul 2006, s.93.

dayanışması olsa da geniş ailenin getirdiği birçok avantaj ortadan kalkmıştır. Bu durum, özellikle çocukları etkilemektedir; çünkü büyükbaba, büyükanne, teyze, amca otoritesinden kurtulan çocuk, küçük yerden büyük yere gelince disiplinden de hemen kopmuş ve ilk olarak da okula devam etmemeye başlamıştır.

Sanayileşmekte olan ülkeler arasında yer alan ülkemiz diğer ülkelere nazaran aile yapısı açısından oldukça avantajlı bir konuma sahiptir. Milli kültür ve geleneğimizde ve bunun tarihsel seyriyle aile kurumuna kutsallık anlamında verdiğimiz önem, güçlü aile yapısına sahip bir ülke olmamızı sağlamıştır. Kültürümüzde aile, derin ve kuşatıcı bir kurum olarak kabul görmüştür. Türk toplumu tarih boyunca aile değerlerine verdiği önemle gelişmesini sürdürmüş ve kültürel kimliğini korumayı başarmıştır. Sahip olduğumuz aile değerleri milli birlik ve beraberliğimizin de güvencesidir. Ancak sanayileşmenin aileyi olumsuz yönde etkilemesi gerçeği ülkemiz için de geçerlidir. Hızlı nüfus artışı, çarpık kentleşme, iç göç vb. gibi olgular ülkemizde de aileyi bir dağılma ve parçalanma sürecine sokmuştur.

Ailenin birçok fonksiyonunu yerine getirememesi çocukların sokağa itilmesinde önemli bir faktördür. Bunun yansımalarına araştırmanın bulgular ve tartışma bölümünde genişçe yer verilecektir.

1.3. Sosyo-Ekonomik Faktörler

Bu kısımda göç, kentleşme ve gecekondulaşma, gelir dağılımı ve yoksulluk, nüfus artışı ve medyanın konuya yaklaşımı bağlamında sokakta yaşayan çocuklar sorununa etkilerine değinilmiştir.

1.3.1. Göç

Göç, toplum bünyesinde meydana getirdiği değişiklikler ile sosyolojik, insan üzerinde meydana getirdiği farklılıklar ile de psikolojik boyutlara sahiptir. Göçler doğrudan doğruya ülkelerin veya daha küçük toplulukların nüfusunun gelişmesini (artma veya azalmasını) etkileyen önemli faktörlerden biri olup, nüfusun yaş ve cinsiyet yapısında değişmeye sebep olurlar. Bu değişimde göç alan ve göç veren çevrelerde birbirine zıt şekilde gelişirler. Göç nüfusun kalitatif yapısında da (okur-yazarlık, eğitim, iş ve meslek, bilgi ile bunlara bağlı olarak kalifiye eleman miktarında) birtakım değişmelere sebep olduğu gibi toplumun yapısını, kültürünü, ekonomik, politik bütün kurumlarını etkileyecektir.

Özellikle ülkemiz gibi kentleri büyük göç alan toplumlarda, hızla topraktan kopan ve kente gelen insanlar bir anlamda köyü kente taşımaktadırlar. Çünkü kentsel mekanlar, kentsel meslekler ve kurumlar yeni gelenleri sindiremeyip, bu yeni kitleyi kent dışına itmekte ve ancak birkaç kuşak sonra kente uyum sağlanmaktadır.¹⁵

Bu süreç içinde ekonomik yoksulluk ve köyden-kente göç sonucu oluşan kültürel çatışmayı da yaşayan aileler, kent yaşamının dışına itilmektedir. Kırsal kesimde ailenin geleneksel olarak aldığı psikolojik, sosyal ve ekonomik destek kentlerde toplumsal kurumlar tarafından sağlanamadığından, büyük ümitlerle kente göçen yığınların aile ilişkileri olumsuz etkilenmekte ve çocukları başıboşluğa sürüklenmektedir. Ayrıca boşanmalar, resmi nikah olmaksızın yapılan evlilikler, değişik eşlerden olan çocuklar, ebeveynlerden birinin evi terk etmesi gibi nedenler de çocukların sokak yaşamını seçmesine neden olabilmektedir.

Göç olgusu daha önce de vurgulandığı gibi hem aile kurumunun değişime uğramasında ve parçalanmasında, hem de çocukların sokağa düşmesinde çok önemli bir paya sahiptir.

1.3.2. Çarpık Kentleşme ve Gecekondulaşma

Türkiye’de 1950’lerden sonra hızlı bir kentleşme olayı yaşanmıştır. Türkiye’deki kentleşmeyi; kentleşme hızı, kentleşme şekli ve kentleşme nedenleriyle düşündüğümüzde, tek kelimeyle düzensiz bir kentleşme biçimi olarak nitelendirebiliriz. Kentleşmemizi daha başka sıfatlarla nitelemek gerekirse; “dengesiz”, “sağlıksız”, “ekonomik kalkınma ürünü olmayan”, “sorun yaratan”, şeklinde de niteleyebiliriz. Türkiye’de kentleşme; işlevsel değişim yaratmayan, çevreyi kalkınma sürecine sokamayan, toplumsal ve kültürel değişim yaratmayan bir kentleşme olarak belirmektedir.¹⁶

Ögel’e göre; sokakta yaşamak ya da “tinerci” olmak, varoşlar ile anlam kazanan bir kavramdır. Bu çocukların nerdeyse hepsi varoş çocuklarıdır. Varoş kavramı, yoksulluğun izlerini taşır. Dolayısıyla yoksulluk, çevreyi etkileyen biçimleyen bir olgudur. Ama varoş, kendi içinde bir toplumsal yapıyı ve çevreyi betimler. Sosyal ve kültürel bir olguyu anlatır. Bu nedenle bu çocukların varoş çocukları olduğu da bir gerçektir. Varoşlarla ilgili yapılan araştırmalarda

¹⁵ Kemal Görmez, **Kent ve Siyaset**, Gazi Kitabevi, Ankara 1997, s. 73.

¹⁶ Ruşen Keleş, “Şehirleşmede Denge Sorunu”, **Mimarlık Dergisi**, Yıl:4, S.37, İstanbul 1974, s.53.

hemşehricilik ilişkilerinin hakim, sınıf yerine coğrafi aidiyetin ön planda olduğunu, feodalizmin çözülmediğini görüyoruz. Kentleşme açısından baktığımızda, “kentleşmenin” göstergesi olan bu durum, aynı zamanda kentleşmenin de önünde önemli bir engel olarak durur. Toplumsal ilişkilerin temelini mikro ölçekte hemşehriciliğin yerine akrabalar ve akrabalık oluşturur. Akrabalık ilişkileri, formasyonu, işleyişi, kuralları belirgin, yerleşik birer kültürel yapıdır. Ama kentte bu ilişkiler zaman içinde erozyona uğrar.¹⁷

Göç ve çarpık kentleşme toplumumuzun sosyal, kültürel ve ekonomik dengesini sarsmıştır. Kır’dan Kent’e gelen aileler sosyal, ekonomik ve kültürel sorunlar karşısında geleneksel davranış biçimlerinden uzaklaşmış, bölünmüş, dayanışma ve sahip çıkma duygusunu kaybetmiştir. Bu nitelikteki ailelerden topluma yansıyan şey, ihmal edilen, dışlanan, istismar edilen, şiddete uğrayan ve sokaklara terk edilen çocuklardır.

1.3.3. Yoksulluk

Yoksulluğun ortaya çıkmasında etkili olan toplumsal ve bireysel bazı nedenler vardır. Toplumsal nedenler kapsamında ele alınanların en önemlilerinden birisi; bir ülke veya toplumdaki gelir dağılımına bağlı olarak ortaya çıkan eşitsizliktir. Bireyler arasındaki; bölgelerarası veya aynı bölgede, hatta aynı şehirdeki gelir uçurumları, gelir eşitsizliği yoksulluğun en önemli nedenlerindedir. Hayat pahalılığı nedeniyle bireylerin alım gücünün zayıflaması, temel ihtiyaçların zorlukla karşılanması hatta karşılanamaması da az gelirli birey ve ailelerin sorunu olarak karşımıza çıkmaktadır.¹⁸

Türkiye’de gelirin en eşitsiz dağıtıldığı il, İstanbul’dur. İstanbul’un en varlıklı kesimini oluşturan %20, gelirin %64’ünü; en fakir %20, gelirin %4’ünü almaktadır.¹⁹ Ekonomik yoksullukla karşı karşıya kalan çocuklar bazen ailelerine destek olmak için sokakta çalışırken bazen de bu yoksulluktan kurtulmak için evlerinden kaçarak sokakları kendilerine mesken etmektedirler.

¹⁷ Kültegin Ögel, *Sokaklar Tiner Kokuyor*, Yeniden Yayınları, İstanbul 2005, s.122.

¹⁸ Musa, İkizoğlu *Yoksulluk ve Sosyal Yardım İlişkisi: Ankara Mamak İlçesinde Ampirik Bir Araştırma*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 2000, s. 56.

¹⁹ Sönmez Mustafa, “10 Boyutuyla 2000 İstanbul’u”, *İstanbul Dergisi Sayı:36*, İstanbul 2001, s. 92.

1.3.4. Hızlı Nüfus Artışı

Nüfus artışının yüksek olması sokakta yaşayan çocukların sayısının artmasında bir etken olarak gösterilmektedir. Hızlı nüfus artışı iktisatçılar tarafından gelişmekte olan ülkeler için bir risk olarak gösterilmektedir.²⁰ Buna neden olarak bu ülkelerin gelir düzeylerinin düşük olmasını göstermişlerdir. Bu ülkeler mevcut nüfuslarının geçimini zor sağlamaktadırlar. Buna artan nüfus ve bunların sorunları eklenince durum daha da kötüye gitmektedir.

Türkiye genç nüfusa sahip bir ülkedir. İstanbul'daki nüfus artışının iki kaynağı vardır: Kentin kendi nüfus artışı ve göç. Son yıllarda İstanbul'un nüfusundaki artışın en önemli nedeni göç olduğu bilinmektedir. Kentin doğal nüfus artışı, ülkedeki nüfus politikası ile tutarlılık göstermektedir. Nüfus artışı, Türkiye ortalamasının düzeyindedir. Ancak bu durumun Türkiye ortalamasının bazen üzerine çıkmasını İstanbul'a olan yoğun göç olgusu değiştirmektedir. 2007 nüfus sayımına göre İstanbul il nüfusu 12 milyondur. Ülkemizde ikamet eden nüfusun % 70,5'i kentlerde yaşamaktadır. Bunun % 18'i İstanbul ilinde yaşamaktadır. Türkiye nüfusunun yarısı 28 yaşından küçüktür. 0-14 yaş arasındaki nüfus % 26,4'tür.²¹ Konumuzla bağlantılı olarak baktığımızda sokağa düşme riski içinde bulunan 0-14 yaş grubundaki nüfusun % 26,4 gibi büyük bir oran olması durumun önemini göstermesi açısından oldukça önemli ve düşündürücüdür.

1.3.5. Medya ve Sokakta Yaşayan Çocuklar

21. yüzyıl bireyinin hayatının her alanında etkin bir biçimde yer alan medya, 'iletişim çağ'ının en büyük aktörü ve etkileyeni olarak kabul edilebilir. Medya söyleminin dışladığı, ötekileştirdiği insanlar çoğu kez düşük gelir ve eğitim düzeyine sahip, toplumsal hiyerarşinin en altında bulunan bireylerden oluşmaktadır. Medyada temsil edilme olanağı bulamayan, sözü edilen bireyler, giderek toplumun dışına itilerek yok sayılmakta ve mağdur edilmektedir.

Sokakta yaşayan çocuklar, Türkiye'de, medya tarafından ötekileştirilip mağdur edilen gruplardan birini oluşturmaktadır. Bu çocuklar yaşamlarının en savunmasız oldukları çocukluk döneminde olmaları ve kendilerinden sorumlu bir bireyin denetiminden yoksun kalmaları nedeniyle bazı olumsuzluklar yaşamaları pek de olağandışı sayılmamalıdır. İçinde buldukları elverişsiz

²⁰ Sabahattin Zaim, *Çalışma Ekonomisi*, Filiz Kitabevi, İstanbul 1990, s. 101.

²¹ Daha ayrıntılı bilgi için bkz.

http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?tb_id=37&tb_adi=Demografik%20Istatistikler&ust_id=11

koşulların meydana getirdiği kimi “bireysel olaylar” medyada yansıtıldığında daha çok “olay” üzerinde durulmaktadır. “Nedenler” göz ardı edilerek “sonuç” gözler önüne serilmekte, olayın kahramanı çocuk/çocuklar güç durumda bırakılmaktadır. Nitekim sokakta yaşayan çocuklar da zaman zaman medya tarafından suçlu ilan edilmekte ve toplumdaki dışlanmaktadır. Oysa, bakıma ve korunmaya muhtaç güç koşullardaki çocukların arasında yer alan bu küçüklere empati ile yaklaşarak sorunları ile ilgili öneriler getirilmelidir.

1.4. Sokakta Yaşamamın Getirdiği Riskler

Sokakta yaşayan çocuk sokakta, kendisiyle ilgilenecek bir büyüğün ve aile korumasından mahrum yaşamasından dolayı pek çok sosyal riskle iç içe yaşamak zorundadır.

1.4.1. İstismara Uğrama

Sokakta yaşayan çocuklar, yaşamlarını sokaklarda zor koşullarda geçirdiklerinden dolayı hem doğal koşullarla hem de çeşitli sosyal ve fiziksel tehlikelere karşı mücadele etmek zorundadırlar. Çocukların genel olarak yaş ortalamaları küçük olduğundan dolayı, sokakların oluşturduğu tehlikelere karşı savunmasızdırlar.

Fiziksel istismar, çocuklarda en sık rastlanan istismar durumudur. Bu, sokaktaki çocuğa yetişkinler, yaşça kendilerinden büyük diğer sokaktaki çocuklar, alkolikler tarafından kötü muameleyi içeren istismar türüdür. Kısaca çocuğun kaza dışında yaralanmasını ve örselenmesini içeren istismar durumuna en çok sokaklarda rastlanmaktadır.²² Yine bu çocuklar sokaklarda cinsel istismar, duygusal istismar ve ihmal gibi birçok açıdan yetişkinler ve aileleri tarafından istismara uğramaktadırlar.

1.4.2. Fuhuş ve Eşcinsellik

Fuhuş özellikle sokakta yaşayan kız çocuklarının başına gelen en büyük tehlikelerden biridir. Bu çalışma kapsamında İstanbul sokaklarında yaşayan kız çocuğuna rastlanmadığından dolayı daha çok erkek çocukları arasında yaşanan eşcinsellik konusuna değinilmektedir.

²² Oğuz Polat, *Sokak Çocukları*, Özgün Ofset, İstanbul 2002, s. 61.

Bilindiği gibi sokakta yaşayan çocuklar sürekli olarak bir arada yatıp kalkmaları ve sevgilerini yöneltecekleri dış dünyadan kişilerin bulunmaması nedeni ile çocukların kendi aralarında eşcinsel ilişkilere girdikleri de yaygın olarak görülmektedir.²³ Bu durumla karşılaşan çocuklar daha sonra bunu normal görüp dışarıdaki insanlarla para karşılığı bu eylemi sürdürebilmektedirler.

1.4.3. Kronik, Tehlikeli ve Bulaşıcı Hastalıklar

Sokakta yaşamaları nedeniyle bu çocuklar ciddi sağlık problemleriyle karşı karşıya kalmaktadırlar. Araştırmacılar tarafından yapılan klinik gözlemler de bu durumdaki çocuklarda kötü beslenme, gelişimsel gerilik, dil yeteneklerinde yavaşlama, fiziksel yetersizlik, kendini kontrolde fakirlik ve davranış bozukluğu gibi sağlık problemlerine rastlanmıştır.²⁴

Bunun yanı sıra yetersiz hijyen (banyo ve tuvalet yokluğu, el yıkama ve banyo yapma alışkanlıklarının olmaması, giysilerini sık değiştirmemeleri vb.) ve kötü koşullarda gruplar halinde yaşama gibi durumlar çocuklarda göz, deri (bitlenme, uyuz, dermatit), hepatit A, B enfeksiyonların görülme olasılığını da arttırmaktadır. Çocukların bir arada beraber yaşamaları sebebiyle, hastalıkları birbirilerine bulaştırma riskleri de oldukça yüksektir.²⁵

1.4.4. Madde Bağımlılığı

Sokakta yaşayan çocukların özelliklerini daha önce vermiştik. Bu çocukların en önemli özelliklerinden biri uçucu ve uyarıcı madde kullanım alışkanlığına sahip olmalarıdır. Bu çocuklar ne yazık ki bu maddelerle sokaklarda tanışmaktadır. Madde kullanımı; fiziksel, psikolojik ve sosyal bir bağımlılık sağlamaktadır. Madde kullanımı çocuklar açısından sosyal ve grupsal kabul için gerekli görülebilmektedir.

Uçucu madde kullanımının sokakta yaşayan çocuklar arasında yaygın olduğu bilinmektedir. Özellikle İstanbul'da sokakta yaşayan çocuklar şişeler içerisinde aldıkları uçucu maddeyi (tineri) bir kumaş bez parçasına dökerek koklamak yoluyla kullanılmaktadırlar. Gruplar halinde dolaşarak yaşadıkları için uçucu madde kullanımında birbirilerinden kolayca etkilenmektedirler.²⁶

²³ Polat, a.g.e., s. 68.

²⁴ Polat, a.g.e., s. 69-70.

²⁵ Sevgi Sayıta Usta, N. Şirin "Sokak Çocukları Alt Komisyonu", İst. Çocuk Kurultayı Bildiri Kitabı, İstanbul 2000, s. 272.

²⁶ Polat, a.g.e., s. 71.

Uçucu madde kullanan bu çocuklarda ani ölümlere rastlanmaktadır. Akciğerlere madde gitmesiyle, boğulma meydana gelebilmekte, kalp yetmezliği ortaya çıkabilmektedir.²⁷

1.4.5. Eğitimsiz Kalma

Bu çocukların büyük çoğunluğu, sokağa düşmüş olmakla eğitim sürecine girmemiş veya eğitim sürecinden erken ayrılmış çocuklardır.

Aile kontrolünün dışında olmaları ve sokağın sınırsız özgürlüğü karşısında geleceklerini düşünmeden yaşayan bu çocuklar eğitimsiz kalmaktadır. Dolayısıyla aile terbiyesi ve temel eğitim haklarından mahrum kalan bu çocuklar özellikle sokaklardan kurtulma aşamalarında hem kendileri için hem de onlarla ilgilenenler için büyük külfete neden olmaktadır.

1.4.6. Çete ve Örgütler Tarafından Suç İşlemeye Zorlanma

Sokakta örnek aldıkları ve özdeşim kurdukları kişilerin suçla ilişkilerinin yoğunluğu nedeni ile bu çocukların da suç işleme olasılıkları veya suça maruz kalma olasılıkları yüksektir.

Sokakta yaşayan çocuklar sokaklarda yalnız, savunmasız ve ekonomik açıdan yetersiz olmaları nedeniyle organize “yetişkin gruplar” tarafından zaman zaman kullanılmaktadır. Özellikle çocukların yaşça küçük olması, ailelerinden uzak olmaları bazı kişi ve gruplar tarafından kandırılmalarını mümkün kılmaktadır.²⁸ Sonuçta sokakta yaşayan bu çocuklardan pek çoğu çetelerin dünyasına girmektedir. Bunlar, hırsızlık, yankesicilik, gasp, uyuşturucu kaçakçılığı ve fuhuşla ilgili çete ve örgütlerdir.

Özellikle yaşlarının küçük olmasından dolayı yapılan cezaî indirimler, çocukların bilinçli olarak çeteler ve hatta bazen kendi aileleri tarafından suça yönlendirilmesine neden olmaktadır. Bu konuda 2002 yılında Adalet Bakanlığı tarafından yapılan bir çalışmanın sonuçları düşündürücüdür. Ülkemizde işlenen suçların % 74'ü 11-17 yaş arasındaki çocuklar tarafından işlenmektedir.²⁹

²⁷ İlkay Kasatura, **Gençlik ve Bağımlılık**, Evrim Yayınevi, İstanbul 1998, s.108.

²⁸ Polat, **a.g.e.**, s. 67.

²⁹ Posta Gazetesi, 2002.

1.4.7. Barınma Sorunu ve Yetersiz Beslenme

Sokakta yaşayan çocuklar için barınma ve beslenme sokaktaki en önemli risklerdir. Bu sorun sıcak mevsimlerde pek sorun olmasa da özellikle kış aylarında önemli bir sorun olarak ortaya çıkmaktadır. Bu çocuklar, giyinme ve örtünme sorunlarının yanında iyi beslenememe sorunlarını da yaşamaktadırlar. Beslenme açısından olaya yaklaşıldığında bu çocukların gelişim çağında olduğu göz önüne alınırsa bu beslenmenin gerçekleşemediği ancak karınlarını doyurabildikleri dikkat çekmektedir.³⁰

Sokaktaki çocuklar, özellikle aile ortamında olmadıklarından düzensiz ve protein değeri sağlıksız gıdalar almaktadırlar. Bunun yanında sokaklarda satılan yiyecekler, sağlık açısından potansiyel tehlike oluşturmaktadır. Bu çocuklar dengeli ve besleyici değer taşıyan gıdalar yiyememektedirler. Dolayısıyla fizikî gelişimleri olumsuz etkilenmektedir.

2. Uygulamalı Araştırma ve Bulgular

Bu bölümde, araştırmanın hipotezleri, yöntemi, modeli, araştırmanın evreni ve örnekleme, verilerin toplanması ve yorumlanmasına yer verilmiştir.

2.1. Araştırmanın Hipotezleri

Sokakta yaşayan çocuklar problemi çocuk ve ailesi çerçevesinde İstanbul örneği üzerinden aşağıdaki problemler ışığında çözümlenmeye çalışılmış ve belirlenen hipotezlerle sınanmaları yapılmıştır.

- Ailenin göç etmiş olması ile çocuğun sokakta yaşaması arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?
- Ailenin sosyo-ekonomik durumu ile çocuğun sokakta yaşaması arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?
- Aile içi şiddet ile çocuğun sokakta yaşaması arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?
- Ailede yaşayan birey sayısı ile çocuğun sokakta yaşaması arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?
- Arkadaş çevresi ile çocuğun sokakta yaşaması arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

³⁰ Polat, a.g.e., s. 65.

- Anne-baba'nın eğitim durumu ile çocuğun sokakta yaşaması arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?
- Çocuğun önceden sokakta çalışması ile çocuğun sokakta yaşaması arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?
- Çocukta zihinsel kapasite yetersizlikleri ve davranış bozuklukları ile çocuğun sokakta yaşaması arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

Bu problemler çerçevesinde araştırmanın hipotezi, çocukların sokakta yaşamaya başlaması temel olarak çocukların ya da ailelerinin tercih veya rızaları ile ilgili değil ailelerinin sosyo-ekonomik açıdan bozulmasıyla birlikte ailede ortaya çıkan aile içi sorunlarla ilgili olmasıdır.

2.2. Araştırma Yöntemi

Sokakta yaşayan çocukları İstanbul ili özelinde aileleriyle birlikte ele almak araştırmanın temel konusunu oluşturmaktadır. Literatür incelemesi sonrasında, yapılan bilimsel çalışmaların daha ziyade çocuk üzerine odaklandığı görülmüştür. Aileden kaynaklanan toplumsal bir sorunun sadece çocuk odaklı ele alınması şüphesiz eksik kalacaktır. Bu çerçeveden hareketle, bu çalışmada çocuk ve ailesi birlikte ele alınmıştır. Bu bütünsel yaklaşımın doktora çalışmasının en özgün yanlarından birisi olacağı düşünülmektedir. Olaya çocuğun ve ailesinin gözüyle bakmanın çalışmayı tamamlayacağı beklenmektedir.

2.2.1. Araştırmanın Modeli

Araştırmada niteliksel ve niceliksel yöntemlere birlikte yer verilmiştir. Araştırmanın nicel kısmında tarama modeli kullanılmıştır. Karasar, tarama modellerini; geçmişte ya da hâlâ var olan bir durumu olduğu şekliyle betimlemeyi amaçlayan bir araştırma yaklaşımı olarak tanımlamıştır. Bu yaklaşımda, "araştırmaya konu olan olay, birey ya da nesne kendi koşulları içerisinde ve olduğu gibi tanımlanmaya çalışılır. Onları herhangi bir şekilde değiştirme, etkileme çabası gösterilmez"³¹ demektedir.

2.2.2. Evren ve Örneklem

İstanbul İl sınırları içerisinde, sokakta yaşayan çocuk ve bu çocukların aileleri araştırmanın evrenini oluşturmaktadır.

³¹ Niyazi Karasar, *Bilimsel Araştırma Teknikleri*, Ankara 1991, s. 84-85.

İstanbul İl sınırları içerisinde sokakta yaşayan çocuk sayısı yapılan çalışmalarda 1500 civarında kabul edilmektedir. Ancak bu araştırmanın gerçekleştiği 1-31 Mart 2007 tarihleri itibarıyla İstanbul kentinde her iki yakada tespit edilen toplam çocuk sayısı daha öncede vurgulandığı gibi 135'tir. Havalarda soğuk olduğu bir döneme denk gelen saha çalışmaları sonucu 135 çocuğa ulaşılmış olmasının nedeni kışın çocukların belli bir bölümünün İstanbul'u terk ederek ailesinin yanında kalmasındandır. Bu nedenle bu çalışmanın örnekleme İstanbul sokaklarında 1-31 Mart 2007 tarihlerinde yaşadığı tespit edilen çocukları kapsamakta olup anket verilerinin sosyolojik değerlendirmeleri 114 çocuk ve bu çocukların aileleri üzerinden yapılmıştır. Araştırmada bir çocuktan diğer çocuğa ulaşmayı sağlayacak kartopu örnekleme metodu uygulanmıştır.

Ayrıca aileye ilişkin soru formunda 10, 11 ve 12. soruların cevapları, görüşmeyi kabul eden aileler tarafından verilmediğinden bu sorulara ilişkin değerlendirmelere araştırmada yer verilmemiştir.

2.2.3. Verilerin Toplanması

Bu araştırmada, araştırmanın amaçları doğrultusunda hazırlanmış olduğu görüşme formu kullanılmıştır. İki ayrı görüşme formu hazırlanmıştır. Bunlardan biri, çocukla görüşme formu, diğeri de aile ile görüşme formudur. Her iki görüşmenin de 30 dakikayı aşmamasına özen gösterilmiştir. Araştırmanın verileri kartopu örnekleme metodu ile çocukların akranlarından (sokak deneyimi olan genç), bu alanda çalışma yürüten psikolog ve sosyal çalışmacılar, öğretmenler, muhtarlar, sosyal inceleme raporları, emniyet çocuk şube verileri, belediyeler ve sokak çalışması sonucu elde edilmiştir.

2.2.4. Verilerin Yorumlanması

Yapılandırılmış görüşme yöntemi ile toplanan araştırma verileri, SPSS istatistik paket programına yüklenerek gerekli istatistik yöntemler uygulanmıştır. Araştırmanın amaçları doğrultusunda frekans ve çapraz tablolarla çocukların ve ailelerinin sosyo-demografik, sosyo-ekonomik özelliklerine ulaşılmıştır.

3. Araştırmanın Bulguları

Bu başlık altında araştırmanın bulgularına ve yorumlarına yer verilmiştir. Çocuklara ve ailelerine ilişkin araştırmada elde edilen veriler araştırmanın amaçları doğrultusunda değerlendirilmiştir.

A-Çocuklara İlişkin Bulgular

Araştırmaya katılan çocukların yaş dağılımlarına baktığımızda, 15-19 yaş arasında % 54,4, 14 yaş ve altı % 45,6'lık gibi bir oranlama görmekteyiz. Sokakta yaşayan çocukların yaş grupları daha çok 15-19 arasında yoğunlaşıyor ve gün geçtikçe yaş grubu sınırları aşağı ve yukarı olmak üzere genişliyor.

Çocukların ilk evden ayrılma yaşlarına bakıldığında aile içinde yaşanan ve çocuğu çözümü dışarı da aramaya iten sebeplerin şiddeti biraz daha netlik kazanmaktadır. Çocukların % 21 gibi azımsanmayacak bir bölümü henüz 9 ve altı yaşlarında sokakta yaşamakla tanışırken, sokakta yaşamayla tanışma yaşının yoğun olarak % 40,4'ü 11-12 yaşlarında başladığı araştırmada ulaşılan önemli bir bulgudur.

Genel anlamda Sokakta yaşayan çocukların doğum yerleri İstanbul olsa da, ailelerin göç durumlarına bakıldığında İstanbul'a diğer bölgelerimizden geldikleri anlaşılmaktadır. Göç sürecinden en çok etkilenen grupların başında çocuklar gelmektedir. Göç sonrası, 6-14 yaş arası ilköğretim çağında olan çocukların % 43,4'ünün okula gitmediği yapılan çalışmalarda görülmektedir.

Araştırmanın önemli bir bulgusu çocukların erken dönemde okuldan ayrılma durumlarıdır. Sokakta yaşayan çocukların % 71'i ilköğretimi terk etmiştir. Bu çocukların eğitim hayatından erken kopmuş olmaları önemli bir veri olarak önümüzde durmaktadır. Çocukların yaşları ve eğitim durumlarını gösteren çapraz tabloya baktığımızda ise, 14 yaş ve altı ilköğretim döneminde olan çocukların % 35 gibi büyük bir bölümünün ilk öğretimi terk ettiği görülmektedir.

'Sokakta yaşayan çocuklar' kavramıyla sanki çocuklar sokakta doğuyor ve sokakta ölüyorlar gibi bir izlenim yaratılmıştır. Oysa bu çalışmada, çocukların sokakta yaşama süreleri ortalama 2 ile 3 yıl civarında olduğu tespit edilmiştir. Sokakta yaşama alışkanlığı başladıktan sonra bunun hemen sona ermediği ve bazı çocuklar için yetişkinliğe kadar da devam ettiği bilinmektedir. % 55,3 gibi büyük bir oranı 1 yıldan az sokakta kalmaktadır. Bu da çocukların büyük bir çoğunlunun sokağı erken müdahale yöntemleriyle terk edebileceğini

bize göstermektedir. Ancak geri kalan çocukların toplamda % 44'7 gibi büyük bir oranında 2 yıl ve üzeri sokakta kaldığı görülmektedir.

Çocukların evden ayılma yani evi terk etme nedenleri arasında arkadaş etkisi % 37,7 ile başta gelmektedir. Araştırmaya katılan çocukların yaklaşık % 14'ü evdeyken şiddet gördüğünü beyan etmiştir. Yine çocukları sokağa iten nedenlerin başında aile içi şiddet (% 14), Aile içi problemler (% 14), Üvey ebeveynle çatışma (% 7), Ekonomik Yetersizlikler, İhmal, Parçalanmış Aile gibi etkenler toplamda % 52'lik gibi bir oranla başta gelirken, SHÇEK'e bağlı yurt ve yuvaları terk etme durumları da çocukları sokağa iten nedenler arasında bulunmuş olması önemli bir bulgudur.

Sokakta yaşayan çocuklar sokak yaşantısı ile gündeme gelen çocuklardır. Oysa her çocuk gibi bu çocukların bir aileleri (parçalanmış da olsa) vardır ve aileye olan özlemleri hala devam etmektedir. Bu tez sürecinde ulaşılan en önemli verilerden biri çocukların sokakta yaşadığı dönemlerde de aileleri ile bir şekilde irtibatını sürdürmesidir. Yani sokakta yaşayan çocuklar için yaygın olan, kimsesiz veya ailesiz çocuklar imgesi gerçeği yansıtmamaktadır. Araştırmada elde edilen bulgulara bakıldığında, sokakta yaşayan çocuklardan ailesi ile hiç görüşmeyenlerin oranı (% 9,6) son derece düşük çıkmış olmasıdır. Bu veri bize "sokakta yaşayan çocuklar" kimsesiz ve ailesiz çocuklardır şeklinde toplumun genelinde ortaya çıkan yaygın kanıların aksine bu çocukların aile üyelerinden en az biriyle sürekli iletişim halinde olduğunu göstermektedir. Yine % 42,1 ile bu çocukların büyük çoğunluğu aileleri ile sıklıkla görüşmektedir. Bu da bize çocukların aileleriyle tamamen kopuk yaşamadığını ve 'sokağın çocukları' olmadıklarını göstermektedir.

Çocukların sokağa çıkmadan önce birlikte yaşadığı kişilere bakıldığında belirgin bir şekilde parçalanmış ya da sorunlu ailelerin (Üvey Anne-baba % 21, Tek Ebeveyn % 12,3) çoğunlukta olduğu görülmektedir. Çocukların % 58'i öz anne-babasının yanında yaşamakla birlikte, bu ailelerin çocuklarını evde tutacak otoriteyi kaybettiği, geri kalanın da zaten çocuk için risk oluşturan aile ortamları olduğu görülmektedir.

Sokakta yaşayan çocukların evden ayrılmalarında etkili olan bir diğer faktör aile içi şiddettir. Evdeyken kendisine şiddet uygulanıp uygulanmadığı sorusuna cevap veren çocukların yaklaşık % 25,4'ü evdeyken şiddet gördüğünü beyan etmiştir. Baba % 10,5 ile evdeyken çocuğa şiddet uygulayan kişilerin başında gelmektedir. Toplamda ailenin fertleri tarafından şiddet gördüğünü belirten çocukların oranı % 25'dir.

Sokakta yaşayan çocukların geçmişlerine bakıldığında önemli bir kısmının önceki hayatlarında travmatik hayat deneyimleriyle zaten tanıştıkları görülmektedir. Dolayısıyla bu çalışmadan da anlıyoruz ki 'sokakta yaşama' bu çocuklar için travmatik hayatın ne başlaması ne de sonudur. Bu deneyim çocukların hayatında bir ara dönemdir. Sokakta yaşayan çocukların içinde azımsanmayacak bir grubun (% 33,3) geçmişinde sokakta çalışma deneyimi olduğu görülmektedir. Sokakta çalışma sonucunda sokakla tanışan çocukların sokakta yaşayan çocuk konumuna gelme durumu bir çok araştırmanın ortak bulgusudur.

Madde kullanmak çocukların sokakta yaşamanın uzaması ve güçleşmesine paralel olarak ortaya çıkan bir 'uyum' aracı olarak karşımıza çıkmaktadır. Araştırmaya katılan çocukların % 61'i uçuşu madde kullandığını belirtmiştir. Çocukların kullandıkları maddelere bakıldığında % 28,1 ile tiner, % 21,1 ile Tiner ve bally başta gelmektedir. Bu iki madde bulunması kolay ve ucuz kullanımı da yaygın olduğundan tercih edilmektedir. Yine sokakta yaşayan ve madde kullanan çocukların % 14'ü 1 yıl ve 1 yıldan az, % 18,4'ü 2 yıl ve % 14,9'u da 3 yıl kullandığını belirtmektedir. Çocukların % 51,8'i sokakta maddeyle tanıştıklarını belirtmektedir. Evdeyken aile içi şiddete maruz kalan çocukların % 15,8'i sokak yaşantısında bağımlılık yapan madde kullandığını belirtmiştir.

Çocukların % 45'i sokak yaşamında bir şekilde herhangi bir suça bulaşmış durumdadır. Bağımlılık yapan madde kullanan çocukların % 36,8'i sokakta suç işlediğini belirtmektedir. Çocukların % 10,5 gibi önemli bir oranı evde şiddet gördüğü için sokakta suç işlediğini belirtmektedir. Bu konuda yapılan çalışmalarda ortaya çıkan ortak bulgulardan bir tanesi, sokakta yaşayan çocukların büyük bir oranının suça bulaşmış olmasıdır. İşlenen suçlar arasında daha çok hırsızlık, adam yaralama ve gasp başta gelmektedir. Kendi aralarında oluşturdukları sokak gruplarında arkadaşları ile birlikte suç işledikleri de araştırmalarda ortaya çıkmaktadır.

Bu araştırmada belki elde edilen en önemli bulgulardan birisi de, Türkiye'de sokakta yaşayan çocukların sayıları konusunda net bir verinin olmamasının yarattığı sıkıntının bu çalışmayla İstanbul ili için giderilmiş olmasıdır. Örneğin, İstanbul gibi büyük bir kentimizde bile resmi kurumların (SHÇEK ve Emniyet Çocuk Şube Müdürlüğü) tespit ettiği sokakta yaşayan

çocuk sayısı 2000 iken (2000 ile 2006 yılları arasında)³² bu araştırmanın yapıldığı (1-31 Mart 2007) dönemlerde İstanbul'da sokakta yaşadığı tespit edilen toplam çocuk sayısı yüzlerle (135) ifade edilecek kadar az olduğudur.

B-Ailelere İlişkin Bulgular

Sokakta yaşayan çocukların aile profiline bakıldığında ağırlıklı olarak göçmen aileler göze çarpmaktadır. Ailelerin yarısından fazlası (% 57) İstanbul'a göçle gelerek yerleşmiştir. Bu göçün bölgelere göre dağılımına bakıldığında ise sırasıyla Güneydoğu (% 39), Doğu Anadolu (%24) ve Karadeniz (%11) bölgelerinden İstanbul'a göç ettiği görülmektedir.

Doğu ve Güneydoğu bölgelerinden göç eden ve ağırlıklı olarak köylerinden gelen vatandaşların okuryazarlık durumuna bakıldığında ülke genelinin çok gerisinde bir durumla karşı karşıya kaldıkları görülmektedir. Annelerin %59,6 babaların ise %35'inin okur-yazar olmaması önemli bir bulgu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Yine araştırmada sokakta yaşayan çocukların ailelerinden elde edilen önemli bir bulgu, annelerin tamamına yakını çalışmazken babalarında yaklaşık % 27'si çalışmamaktadır. Çalışmama haneye düzenli gelir girmemesi anlamına geldiği için bu durum aile içi sorunlarına temel kaynağını oluşturmaktadır.

Buna bağlı olarak, ailelerin % 61'i aylık gelir bazında açlık sınırı olarak bilinen 500 YTL ve altı bir gelire sahip olduğu görülmektedir. Ailelerin büyük oranda sosyal güvenceye (% 49) bile sahip olmama durumu elde edilen bir başka önemli bulgudur.

Aile dinamiği açısından diğer bir önemli husus da çocuğun anne ve babasının birlikte yaşayıp yaşamadığıdır. Sokakta yaşayan çocukların ailelerinin % 47'si parçalanmış ailedir. Çocukların sokağa itilmesinde parçalanmış ailenin etkisi oldukça yüksek bir bulgu olması bakımında önemlidir. Çocukların, sokakta yaşamı tercih etme sebeplerinden biride parçalanmış ailelere sahip olmalarıdır.

Yukarıdaki veriyi destekleyen bir başka bulgu da, sokakta yaşayan çocukların ailelerinin birlikteliklerine bakıldığında Annelerin % 27'i, Babaların da % 39'u başka biri ile ya evlenmiş ya da birlikte yaşamakta olduğudur.

³² Bkz. <http://www.istanbulshcek.gov.tr/?Sayfa=Kurumlar>

Sokakta yaşayan çocukların ailelerinin 5-9 kişi arasında çocuğa sahip oldukları ve bu ailelerin % 70'i 5-9 kişilik kalabalık ailelerden oluştuğu bu araştırmada elde edilen bir bulgudur.

Sokakta yaşayan çocukların Ailelerinin oturdukları evin % 69'u kiralık iken, Ailelerin sadece % 31'i oturduğu evin sahibi görünmektedir. Ailelerin İstanbul'da yaşadığı yakaya baktığımızda % 74'ü Avrupa yakasında yaşamaktadır. Bu yakada özellikle Bağcılar, Tarlabaşı ve Gaziosmanpaşa da ailelerinin daha çok yerleştiğini söylemek mümkündür. Anadolu yakasında ise Pendik, Sultanbeyli vb. semtlerde aileler yerleşmiş durumdadır. Ailelerin genel olarak göçle kente gelen yoksulların yoğun olduğu semtlerde oturma nedenleri daha öncede belirtildiği gibi sosyo-ekonomik faktörlerin yanında ağırlıklı olarak hemşerilik ilişkileri ve akraba yanına yerleşme gibi sosyal ilişki biçimlerinin bir sonucudur.

Sonuç ve Öneriler

Bu araştırmada ulaşılan sonuçlar göz önüne alındığında, İstanbul gibi metropol bir kentin varoşlarında yaşayan, özellikle göç yoluyla gelen ailelerin çocuklarının risk altında çocuk grubunu oluşturduğu ve sokakta yaşayan çocukların da büyük oranda bu gruptan çıktığı görülmektedir. Sosyo-ekonomik düzeyin düşük olduğu ve çarpık kentleşmenin yoğun yaşandığı İstanbul'un gecekondu bölgeleri adete sokakta yaşayan çocuklar sorunun üretildiği merkezler durumuna gelmiştir.

Sorunun geniş boyutlu olması nedeniyle uzun vadeli ve detaylı tedbirler almak gerekmektedir. Alacağımız bu tedbirler halen sokakta yaşayan çocukları sokaktan kurtarmanın yanında, yeni çocukların sokağa düşmesini önleyici tedbirler olmalıdır.

Bu sorunun ortaya çıktığı temel kurumlardan biri olarak aile, sorunun çözümünde temel alınması gereken odakların en önemlilerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Genel hatlarıyla parçalanmış, içinde şiddeti barındıran ve kendi temel işlevlerini (yeme-içme, barınma, korunma vb) görmekten mahrum aileler sokakta yaşayan çocukların varlığı konusunda en büyük risk grubunu oluşturmaktadır. Toplumun bu temel kurumunun korunması, desteklenmesi öncelikli görünmektedir.

Sokakta yaşayan çocukların, sokağa düşme nedenleri olarak incelediğimiz konular başlığında göç, çarpık kentleşme, yoksulluk, eğitim

seviyesinin düşüklüğü, sosyal güvenlik yetersizlikleri, aile içi şiddet ve parçalanmış aile konularını belirlemiştik. Sokağa düşme nedenlerinin azaltılması, konunun kendiliğinden çözülmesi demektir. Fakat bu tek başına yeterli bir çözüm değildir. Sosyolojik uzantıları bulunan bir sorunlar bütünüdür.

Bu bağlamda;

Eğitim seviyesinin yükseltilmesi aile bireyleri içerisinde iletişim kalitesini artıracaktır. İletişim kalitesinin artması bireyler arasında anlayışı getirecektir. Bunun sonucu olarak aile içi şiddet ve istismarlar azalacaktır. Bu da sokağa düşme oranlarının azalmasını sağlayacaktır.

Eğitim seviyesinin yükseltilmesinin diğer yansımalarına bakacak olursak; bireyler eş seçimlerinde ve çocuk doğurma oranlarında daha sağlıklı kararlar verebilecekler ve aile içi parçalanmalar ve istismarlar azalacaktır.

Eğitim seviyesinin yükseltilmesi bireylerde belirli bir bilinç düzeyi oluşturacaktır. Onların olaylara karşı sağlıklı düşünmelerini, sorunlarla baş edebilme kabiliyetlerinin artmasını sağlayacaktır.

Ülkemizde sosyal güvenlik şemsiyesinin yapısında da bazı sıkıntılar vardır. Bu genel bir sorundur. Bu şemsiyenin olabildiğince açılması sokağa düşme oranlarının azaltılmasında önemli roller üsleneyecektir. Çünkü sokaklara düşen bireylerin sağlıkla ilgili ciddi problemleri vardır.

Bu önerilerin yanında yöresel olarak da bazı çalışmalar yapılabilir. Bulunulan yerleşim alanlarının idari anlamda yöneticileri, akademisyenleri ve o yörenin ekonomik anlamda güçlü kişileri ile işbirliği yapılarak konuya barınma, temel ihtiyaçları karşılama, uygun yerlerde uygun işlere yerleştirme, psikolojik yardımda bulunma gibi çalışmalar yapılabilir.

Şu ana kadar getirmeye çalıştığımız önerilerin yapılabilmesi ekonomik alt yapıyla ilgilidir. Bir de işin sosyal ve duygusal boyutu vardır. Bu anlamda halkımızın bilinçlenmesi bilgilendirilmesi gerekir. Konuya duyarlılığının artırılması gerekir. Aynı toplum içerisinde yaşıyorsak, aynı mekanları kullanıyorsak bireysel anlamda da üstlenmemiz gereken konuların bilincine varmamız gerekir

Güç koşullardaki çocuklar kategorisinde kabul edilen sokakta yaşayan çocukların, toplum tarafından algılanışı da ne yazık ki olumlu değildir. Bu çocuklar, 'suçlu', 'tinerci', 'yankesici', 'öteki', vb. olarak tanımlanarak toplum tarafından dışlanmaktadır. Toplumda böyle bir algılayışın oluşmasındaki temel

aktör medyadır. Bu çocuklar, medyada çoğu kez birer 'suçlu', toplumsal birer 'ur', kurtulunması gerekli kitleler olarak temsil edilmektedir. Oysa, bu konuda tutarlı bir politikanın izlenebilmesi, hükümetlerin olduğu kadar toplumdaki tek tek bireylerin de bilinçlenmesine bağlıdır. Kamuoyu oluşturma konusundaki gücüne dayanarak, bu sorunun çözülmesinde medyanın konumunu ve tavrını yeniden gözden geçirmek gerekmektedir.

Yine medya aracılığı ile konunun uzmanlarına hazırlanacak çocuk psikolojisi, çocuk gelişimi, anne-baba eğitimi ve benzeri konularda paket eğitim programlarının ulusal yayın organlarında yayınlanmaları sağlanmalıdır.

Son söz olarak; gelecek neslin toplumsal, ekonomik ve kültürel alanda gelişmiş bir ülkenin oluşumunda en önemli role sahip olduğu düşünüldüğünde ekonomik, sosyal, kültürel, eğitimsel olanaklarından herkesin eşit oranda yararlanmasının sağlanmasında güçlendirilmiş, refah düzeyi arttırılmış ailelerin katkıları olacağı ortadadır. Sokakta Yaşayan Çocuklar sayısı ve ailelerinin sosyolojik kriterleri göz önünde bulundurularak ailelere; hükümetler programlarında özel yer vermeli, başta devlet kurumları, yerel yönetimler, medya ve STK'lar her alanda aileyi desteklemeli ve işbirliği içinde olma durumunu kaçınılmaz olarak görmeleri gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- Ali Seyyar, **Sosyal Siyaset Açısından Özgürlüğe Karşı Mücadele**, Türdav, İstanbul 2002.
- Avrupa Konseyi, **Avrupa Sosyal Şartları**, 2005.
- Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, **Aile İçinde ve Toplumsal Alanda Şiddet**, Ankara 1998.
- Birsen Gökçe, **Gecekondü Gençliği**, C. 15, Hacettepe Üniversitesi Yayınları, Rektörlük No: 4972, Ankara 1997.
- Gültürk Oral, "Sokak Kültürü ve Sokaktaki Çocuk" **Çoluk Çocuk Dergisi**, sayı: 32, Ankara 2003.
- İlkay Kasatura, **Gençlik ve Bağımlılık**, Evrim Yayınevi, İstanbul 1998.
- Judith Ennew, **Sokak Çocukları ve Çalışan Çocuklar**, UNICEF Türkiye Temsilciliği, Ankara 1998.
- Kemal Görmez, **Kent ve Siyaset**, Gazi Kitapevi, Ankara 1997.
- Kültegin Ögel, **Sokaklar Tiner Kokuyor**, Yeniden Yayınları, İstanbul 2005.
- Musa, İkizoğlu **Yoksulluk ve Sosyal Yardım İlişkisi: Ankara Mamak İlçesinde Ampirik Bir Araştırma**, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 2000.
- Mustafa Erkal, **Sosyoloji (Toplum Bilimi)**, Der Yayınları, İlaveli 13. Basım, İstanbul 2006.

- Mustafa Sönmez, "10 Boyutuyla 2000 İstanbul'u", İstanbul Dergisi Sayı:36, İstanbul 2001.
- Niyazi Karasar, **Bilimsel Araştırma Teknikleri**, Ankara 1991.
- Oğuz Polat, **Çocuk ve Şiddet**, 1.Baskı, Der Yayınları, İstanbul 2001.
- Oğuz Polat, **Sokak Çocukları**, Özgün Ofset, İstanbul 2002.
- Ruşen Keleş, "Şehirleşmede Denge Sorunu", **Mimarlık Dergisi**, Yıl:4, S.37, İstanbul 1974
- Sabahattin Zaim, **Çalışma Ekonomisi**, Filiz Kitabevi, İstanbul 1990.
- Sevda Uluğtekin, "Sokak Çocukları", **Eğitimcilerin Eğitim Programı**, Bizim Büro Basımevi, İstanbul 1997.
- Sevgi Usta Sayita ve arkadaşları, "Küreselleşme, Yoksulluk ve Şiddet Bağlamında Sokak Çocukları", **TODAİE**, Ankara 2002.
- Sevgi Sayita Usta, N. Şirin "Sokak Çocukları Alt Komisyonu", İst. Çocuk Kurultayı Bildiri Kitabı, İstanbul 2000.
- Sevil Atauz, **Türkiye'nin Beş İlinde Sokak Çocukları Projelerinin Değerlendirilmesi**, Hacettepe Üniversitesi Çocuk Hakları Merkezi, Ankara 2003; Sibel Yılmaz, **Sokak Çocukları**, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 1998.
- Sevda Uluğtekin, "Sokak Çocukları", **Eğitimcilerin Eğitim Programı**, Bizim Büro Basımevi, İstanbul 1997.
- <http://www.umutcocuklari.org.tr/arsiv/makale/index.htm>
- http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?tb_id=37&tb_adi=Demografik%20İstatistikler&ust_id=11
- <http://www.istanbulshcek.gov.tr/?Sayfa=Kurumlar> Posta Gazetesi, 2002.